

BÁCSKAI VERA

Hitelviszonyok Pesten és Budán a 19. század első felében*

A vizsgálat célja azon változások nyomon kísérése volt, amelyek a főváros, az ország kereskedelmi központjának hiteléletében mentek végbe a 19. század első felében, illetve annak meghatározása, hogy milyen elmozdulások tapasztalhatók az általam korábban vizsgált 18. század végi állapothoz képest.¹ Nemcsak az érdekelt, hogy mekkora volt a budai és pesti hitelpiacon forgó tőke összege, hanem az is, milyen volt a tradicionális hitelforrások, a városi hivatalok, illetve az általuk kezelt tőkéből nyújtott kölcsönök, illetve az egyházi intézmények, alapítványok által kihelyezett tőkék és a magánszemélyek által nyújtott hitelek aránya, és milyen módosulásokat eredményezett az 1840-es években alapított bankok és takarékpénztárak megjelenése a városban. Kérdésfeltevéseim között szerepelt az is, hogyan alakult a hitelek nyújtó, illetve kölcsönt felvevő magánszemélyek társadalmi összetétele, és mennyire volt kockázatos a hitelnyújtás, milyen esélyei voltak a kölcsön megtérülésének.

Források

A kutatás alapvető forrásául a betáblázási jegyzőkönyvek szolgáltak.² Az időmetszetek kiválasztásánál – 1810, 1830, 1850 – egyrészt igyekeztem elkerülni a defláció és a dekonjunktúra éveit, másrészt az utolsó metszet kijelölését az indokolta, hogy felmérhetővé váljon az 1840-es években megjelenő hitelintézmények hatása.

Bár a betáblázási jegyzőkönyvek a város hiteléletének legátfogóbb forrásainak tekinthetők, teljes körű kép nem várható tőlük. Egyrészt csak a városi ingatlanokra és árukészletekre betáblázott adósságokat tartották nyilván, így adataik természetesen nem terjednek ki a városi kereteken kívül nyújtott kölcsönökre, tehát a hitelkínálat méreteit a valóságosnál kisebbnek tüntetik fel. Másrészt a betáblázásra – nem lévén kötelező –, különösen a kisebb kölcsönök nyújtása esetében nem mindig került sor. Erre következtethetünk abból is, hogy sok esetben a hitelező csak akkor kérte követelése betáblázását, amikor – jóval a határidő lejárta után – a kihelyezett tőke megtérülését bizonytalannak véelve, adósa ingatlanainak vagy árukészletének lekötésével kívánta biztosítani magát. Gyakran találkozunk a jegyzőkönyvekben 3–4, de nem egyszer 10–15 évvel korábban kihelyezett tőkék utólagos betáblázásával is. Az idő előre haladtával azonban a hitelezők egyre gyorsabban igyekeztek követeléseiket betáblázással biztosítani. (Lásd az 1. táblázatot.)

* A kutatást az OTKA 68356. sz. pályázatának támogatásával végeztem.

¹ Bácskai Vera: *Pénz és áruhitel Pesten a XVIII. század második felében*. In: *Tanulmányok Budapest történetéből*. XVIII. Budapest, 1971.161–185.

² Buda: Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) IV. 1009.m.; Pest: BFL.IV.1202.ff..

A betáblázás alapjául szolgáló okmányt – kötelezvény (*obligatio*), váltó, számlakivonat, *chartabianca* stb. – csak Pesten jegyezték be több-kevesebb rendszerességgel 1810-ben és 1830-ban. Budán csak szórványosan találunk ilyen utalást, és 1850-ben Pesten is csak a betáblázások közel egyharmadánál. 1810-ben és 1830-ban Pesten az esetek túlnyomó többségében (86, illetve 69%-ában) kötelezvény szolgált a betáblázás alapjául. A váltótartozások aránya az 1810. évi 10%-ról 1830-ra 22%-ra növekedett, a szerződések, kauciók alapján történő bejegyzés csak ritkán fordult elő. Az 1850-ben szórványosan feltüntetett bejegyzéseknél viszont a legnagyobb arányban a szerződések és váltók szolgáltak alapul (26-26%-os arányban), jelentős volt még a kauciók száma is.

1. táblázat
A HITELNYÚJTÁS ÉS A BETÁBLÁZÁS IDŐPONTJA

Betáblázás ideje	Pest			Buda		
	1810	1830	1850	1810	1830	1850
	%			%		
Azonos év	55	61	73,2	56,6	61	79,6
1 évvel később	10,4	13,1	6,9	13	9,8	6,5
2-5 évvel később	13,1	9,2	8,8	12,8	12,3	7,6
5 évnél több	5,5	8,3	5,2	3,3	16,8	6,2
Hitelfelvétel időpontja ismeretlen	16	8,4	5,9	14,3	0,1	0,1
Összesen	100	100	100	100	100	100

A betáblázás nem minden esetben szolgált készpénz- vagy nagyobb szabású áruhitel biztosítékául. Az ingatlanra terhelhetek kauciót, így biztosították egyes esetekben a kiskorúak örökségét is, vagy ez szolgált garanciául a kincstár számára szállítási szerződések megtartására. A magánhitelezők ingatlanai eladásakor, ha a vételárát nem azonnal vagy részletekben fizette a vevő, gyakran tábláztatták be az adósságot az ingatlanra. Mesteremberek gyakorta a kifizetetlen munkadíjakat tábláztatták be, mint ahogy a kisebb összegű bejegyzések gyakran a kiskereskedők által vevőiknek hitelben eladott áruk értékének biztosításául szolgáltak. A hitelfelvelek fent említett céljait csak a pesti jegyzőkönyvekbe jegyezték be szórványosan, különösen az 1850-es évben. Budán ilyen utalások nem vagy csak ritkán találhatók.

A betáblázási jegyzőkönyv többnyire csak az arisztokraták esetében jelölte meg rangjukat, esetenként a nevük mellett szereplő „úr” alapján következtethetünk magasabb státuszukra, de az ilyen esetekben nem állapítható meg biztonsággal, hogy az így nevezettek nemesek vagy a városvezetés tagjai, illetve magasabb presztízsű polgárok voltak-e. Az adósok és hitelezők foglalkozását is ritkán jelölték, így ennek meghatározásáért a polgárkönyvekhez kellett folyamodni,³ amelyek azonban csak a polgárjoggal rendelkezőkről nyújtottak felvilágosítást. Ráadásul, mivel a polgárfelvétel feltétele az ingatlantulajdon volt, sok esetben a foglalkozás megjelölése helyett a 'háztulajdonos' megjelölés szerepel (ezeket soroltuk a birtokos polgárok csoportjába), valódi jövedelemszerzési módjukat csak a korlátozottabb számú legnagyobb hitelezők és adósok esetében volt módom a korabeli címtárak segítségével meghatározni. Az 1850. évi betáblázási jegyzőkönyvekben szereplők azonosításához a

³ Buda: BFL.IV.1002.u.; Pest: BFL. IV. 1202.v.

polgárkönyveknél megbízhatóbb forrást, az 1857. évi népszámlálás – a foglalkozás megjelölésében szintén nem teljes, de pontosabb – névmutatóját is felhasználtam.⁴ Azonban a kiegészítő források bevonása ellenére a hitelezőknek és adósoknak csak egy, koronként változó nagyságú részét sikerült azonosítani.

Más hiányosságok is jellemzik a betáblázási jegyzőkönyveket. Noha általában a betáblázás rovatában megjelölték a törlés dátumát, ez nem minden esetben történt meg: a vizsgált időmetszetek közül Pesten 1850-ben, Budán 1810-ben hiányzott vagy csak szórványosan szerepelt a kitáblázás ténye, illetve időpontja.

A hitelösszegek és a hitelezők összetételének alakulása, 1810–1850

A betáblázások számát, a nyújtott hitelek összegét és megoszlását a hitelezők különböző csoportjai között a 2. táblázat tartalmazza.

A hitelezett tőke alakulása híven képezi le a két város félévszázados fejlődésének különbségét. 1810-ben csaknem azonos számú betáblázási esettel a Budán nyújtott hitelek még csak 20%-kal maradnak el a Pesten élvezettek mögött, 1850-re a hitelek összege, a betáblázási esetek azonossága ellenére, már csak valamivel több mint egynegyede a testvérvárosban nyújtott kölcsönöknek. Ennek következtében a budai kölcsönök átlagos összege messze elmarad a pestieké mögött, azaz itt inkább a napi szükségletek fedezésére folyamodtak kölcsönökért, és nem szélesebb körű kereskedelmi tevékenység vagy nagyobb beruházások érdekében. (Lásd a 3. táblázatot.)

Az 1830-as év töréspontot jelentett mindkét városban: hitelhiány lépett fel.⁵ Pesten a betáblázások száma ugyan növekedett 1810-hez képest, a kihelyezett tőke összege azonban 40%-kal csökkent, míg Budán a betáblázási esetszámok 20%-os csökkenését a kölcsöntőke 70%-os zsugorodása kísérte.⁶ 1850-re Pesten 1810-hez képest csaknem megkétszereződött a felvett hitelek összege, Budán viszont – noha az 1830. évhez viszonyítva a betáblázások száma megkétszereződött, és a pestivel azonosan alakult – az 1850-ben nyújtott hitelek összege a bázisévének mindössze 60%-át, a pestinek pedig mindössze egyharmadát tette ki.

⁴ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) D43. Polizeistation. Praesidial Bureau. Általános iratok 56–58. cs.

⁵ Az 1820-as évek végén, a harmincas évek elején tapasztalható európai méretű hitelhiányról ír Mérei Gyula. (*Magyarország története 5/1*. Budapest, 1980. 318.) Az Osztrák Nemzeti Bank főbb mérlegadatai 1830-ra mind a leszámítolási, mind a kölcsönüzletek csökkenését mutatják. (Soós László: *Az Osztrák Nemzeti Bank, 1816–1851*. In: Bácskai Tamás (szerk.): *A Magyar Nemzeti Bank története I*. Budapest, 1993. 152.) Grünwald Béla szerint, aki a nemesség hitelképességét, illetve eladósodását vizsgálta, az 1820-as évek hitelkrízisének elmélyülését az inflációs időszak spekulációs hiteleinek valorizációs pénzben való visszafizetésének, a merkantil tőke erőteljesebb szerephez jutásának, valamint a záloglevelekkel űzött spekulációnak és a végrehajtások ellehetetlenítésének tulajdonítja. (Grünwald Béla: *Széchenyi magánhitelügyi koncepciójának szellemi és gazdasági előzményei és következményei a rendi Magyarországon 1790–1848*. Történeti Értekezések 14. Pécs, 1927. 65–77.) A hitelhiány kérdése tehát további vizsgálatot igényel.

⁶ Annak ellenőrzésére, hogy az 1830-as csökkenés valóban törés volt-e, feldolgoztam a pesti 1820. évi betáblázási jegyzőkönyvet is, amely az 1810. évvel összehasonlítva a betáblázások számának és a hitelezett tőke összegének csaknem 20%-os, illetve 13%-os emelkedését mutatta. Az 1820. évi betáblázások adatait lásd a Függelék V. sz. táblázatában.

2. táblázat
 A BETÁBLÁZÁSOK SZÁMÁNAK ÉS A NYÚJTOTT HITELEK ÖSSZEGÉNEK
 (KONVERZÁCIÓS FORINT, CM) MEGOSZLÁSA

	1810		1830		1850	
	Eset	összeg CM	eset	összeg CM	eset	összeg CM
PEST						
Összes betáblázás	768	2 562 489	900	1 591 865	1104	4 380 052
	%					
Városi hivatalok és az általuk kezelt tőkék	29,8	15,3	29,5	13,4	23,8	15,9
Kincstár			2	15,1	2,7	6,7
Egyházak			3,2	4,6	2,5	3
Bankok, takarékpénztárak					3,5	18,2
Közületek (egylet, céh)			0,3	0,03	1,1	1,2
Alapítványok			0,9	1,2	0,3	0,2
Egyéb			0,2	0,1		
Jogi személy összesen	29,8	15,3	36,1	34,4	34	45,3
Magánhitelezők	70,2	84,7	64	65,6	66	54,7
BUDA						
Összes betáblázás	762	2 086 678	632	617 346	1105	1 257 012
	%					
Városi hivatalok és az általuk kezelt tőkék	44,7	41,8	29,8	19,1	36,8	23,8
Kincstár	0,8	1,8	0,9	20,5	10,5	18,4
Egyházak	2	0,2	4,4	1	6,4	4,5
Bankok, takarékpénztárak					2,4	3,4
Közületek (egylet, céh)					1,3	0,5
Alapítványok	0,2	1	2,8	7,8	0,6	0,2
Egyéb						
Jogi személy összesen	47,7	44,8	38	48,4	58	50,8
Magánhitelezők	52,5	55,2	62	51,6	42	49,2

3. táblázat

AZ EGY BETÁBLÁZÁSRA JUTÓ HITEL ÁTLAGÖSSZEGE A HITELEZŐK KÜLÖNBÖZŐ CSOPORTJAINÁL

Az egy betáblázásra eső átlagos összeg (CM)	Pest			Buda		
	1810	1830	1850	1810	1830	1850
Városi hivatalok és az általuk kezelt tőkék	1709	804	222	2225 ⁷ (1546)	627	636
Kincstár		15 038	9801	6500	21 091	1993
Egyházak		2522	4701	237	226	796
Bank, takarékpénztár			20 115			1603
Közületek (egylet, céh)		167	4528			421
Alapítványok		2309	3146	10 000	2670	411
Egyéb		1213				
Jogi személyek összesen	1740	1452	5217	2568	1248	996
Magánhitelezők	4041	1945	3239	2894	812	1334
Női hitelezők	5310	2195	3286	3147	950	1106
A tízezer forintnál nagyobb hitelt nyújtók	24 479	26 104	20 595	20 878	25 739	19 011

A 2. táblázatból megállapítható, hogy a tradicionális hitelforrások – a városi, illetve egyházi kezelésű tőkék⁸ – Pesten jóval kisebb szerepet játszottak a hiteléletben, mint Budán, annak ellenére, hogy a közējük sorolható intézmények köre a fél évszázad alatt folyamatosan bővült. Figyelemreméltó, hogy 1850-ben mindkét városban a katolikus plébániák mellett a többi felekezet – az evangélikus, a görögkeleti és az izraelita – is nyújtott hiteleket. Pesten az ez utóbbiak által folyósított kölcsönök az egyházak által nyújtott hitelek egyötödét (ha leszámítjuk a Budai Irgalmasok által kaucióként lekötött összeget, egynegyedét), Budán pedig 40%-át tették ki. Új jelenség a kincstár növekvő részesedése a betáblázott adósságokból. Pesten 1830-ban, Budán 1830-ban és 1850-ben volt ez jelentős, de, mint fentebb utaltam rá, a lekötés többnyire nem kölcsönök megtérülésének, inkább a szerződések betartásának, illetve kauciók garanciájául szolgált.

A leglényegesebb különbség a banki, takarékpénztári hitelek összegében és arányában mutatkozik a két város között. Pesten alapításuk évtizedében már tőlük származott a követelések 18%-a: 1850-ben a Pesti Kereskedelmi Bank 630 000, a Budai Takarékpénztár 93 350, a Pesti Takarékpénztár 60 000 forint követelését tábláztatta be, míg a budai lakosok a Budai Takarékpénztártól mindössze 27 438 forint hitelt vettek fel, többnyire ezer forint alatti összegben. Pesten 1850-re a banki hitel apasztotta a magánszemélyek által nyújtott

⁷ A budai városi hivatalok által nyújtott kölcsönök magas összege az 1810. évi tabáni tűzvésznek tulajdonítható. A tűzben elpusztult házak – számuk 500 körül járt – újjáépítéséhez a többi időmet-szetben nem szereplő Tűzoltópénztár 143 esetben nyújtott összesen 482 500 Ft kölcsönt. Az egy betáblázásra eső átlagos összeg 3374 forint volt. A zárójelben a többi városi kezelésű tőkéből származó hitelek átlagos összegét tüntettem fel.

⁸ A 18. század végén még az egyházak, elsősorban a szerzetesrendek voltak Pesten a legnagyobb hitelezők. Az 1770-es években – a városi hivatalok által nyújtott kölcsönöket leszámítva, a hitelek 20%-át folyósították, a két legfontosabb hitelező – a pálos és domonkos rend – feloszlata után ez az arány a '80-as években 11%-ra csökkent, de még ekkor is jócskán meghaladta a 19. századi arányokat. Lásd: Bácskai: *Pénz és áruhitel Pesten*, 163., 166.

kölcsönök arányát, Budán ennek jóval kisebb mértékű csökkenése a kincstári betáblázások számlájára írható. A budaiak tehát jobban ragaszkodtak a tradicionális hitelforrásokhoz.

A számadatok azonban csalókák: a Pesti Kereskedelmi Bank által Széchenyi István és Ürményi Ferenc grófok, a Pesti Cukorgyár Egyesület, valamint öt neves nagykereskedő (Burgmann Károly, Halbauer János, Jálics Ferenc, Oswald Márton és Robitsek József) vagyonára betáblázott összegek a bank alapítására tett felajánlások biztosítékául szolgáltak.

A Pesti Takarékpénztár viszont valóban nagyobb kölcsönöket folyósított: a szolgáltatásait igénybevevők közül Vigyázó Antal földbirtokos 180 000, Nádossy István 40 000 forintban részesült, míg egy cipézmester esetében mindössze 2000 forintot tábláztak be. A pesti lakosok nagyobb számban fordultak a Budai Takarékpénztárhoz, amely azonban főleg kisebb, 550 és 8000 forintos összegeket helyezett ki, az átlag – 4100 forint – nagyjából egyezett a városi hivatalok, illetve az egyház által kihelyezett tőke átlagával. Egyetlen nagyobb tételt tábláztattak be a Takarékpénztár: egy magánzónak nyújtott 24 000 forintos hitelt.

A magánhitelezők

A magánhitelezők számának és összetételének alakulását a két városban a 4. táblázat mutatja be.

A hitelviszonyok alakulása szempontjából jellemző, hogy Pesten 1770 és 1790 között, azaz két évtized alatt a magánhitelezők (valamint az egyházi intézmények) száma együttesen 588 volt, azaz a két évtizedet tartalmazó betáblázási jegyzőkönyvekben regisztráltak száma alig haladta meg a 19. század első felében egy évben szereplő hitelezőket. Az általuk nyújtott hitel akkor 1 191 831 forintot tett ki.⁹ Bár feltételezhető, hogy a 18. század végén a hitelkínálat csekélyebb lehetett a 19. század első felében tapasztaltnál, a fenti számok alakulásában annak is szerepe lehetett, hogy a 18. század végén a hitel betáblázására ritkábban került sor.

Mivel a hitelezők – az adósokkal ellentétben – nem mindig voltak pesti lakosok, társadalmi/foglalkozási azonosításuk csak töredékesen sikerült. Így a 4. táblázatban kimutatott százalékos megoszlásuk inkább tendenciák megfigyelését, mintsem arányuk pontos meghatározását szolgálhatja.

4. táblázat
A MAGÁNHITELEZŐK ÖSSZETÉTELE

	PEST						BUDA					
	1810		1830		1850		1810		1830		1850	
	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a
Összes	474		458		526		211		392		386	
Ebből nő	66	13,9	83	18,1	150	20,5	67	31,7	73	18,6	114	29,5
Azonosított	171	36	200	43,7	346	65,9	58	27,5	89	22,4	189	49
Közülük												
Nemes	17	10	36	18	56	16,1	5	8,6	28	31,8	11	5,8
Katonatiszt	15	8,6	6	3	10	2,9	1	1,7	2	2,4	8	4,2
Egyházi személy	3	1,6	1	0,5	1	0,3	1	1,7				
Kereskedő	53	31,2	83	41,5	86	24,8	3	5,2	12	13,6	40	21,1

⁹ Bácskai: *Pénz és áruhitel Pesten*, 163.

Gyáros, nyomda-tulajdonos	1	0,6	1	0,5					1	1,1	2	1,2
Szállítás, vendéglátás			3	1,5	15	4,4			1	1,1	5	2,6
Kézműves	38	22,3	28	14	97	28,1	23	39,6	20	22,7	50	26,8
Birtokos polgár	19	11,2	22	11	10	2,9	21	36,3	19	21,6	4	2,1
Magánzó					8	2,2					6	3,2
Tisztviselő	16	9,4	10	5	22	6,4	3	5,2	5	5,7	27	14,2
Értelmiségi – művész – építész	8	4,5	10	5	35	10	1	1,7	1	1,1	19	10
Gazdálkodó											6	3,1
Majoros, vincellér	1	0,6									7	3,7
Egyéb					6	1,9					4	2
Összesen	171	100	200	100	346	100	58	100	89	101,1	189	100

5. táblázat

A TÍZEZER FORINTNÁL NAGYOBB HITELT NYÚJTÓK SZÁMA ÉS ÖSSZETÉTELE*

	PEST						BUDA					
	1810		1830		1850		1810		1830		1850	
	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a
Összesen	45		21		50		21		4		7	
Azonosított	29	64	19	90,5	41	82,3	10	47,6	4	100	6	85,7
Közülük												
Nemes	13	44,8	6	31,5	12	28,6	4	40	3	75	1	16,7
Úr			4	21			3	30				
Katonatiszt	1	3,4	1	5,3	1	3,6			1	25	1	16,7
Egyházi személy			1	5,3							1	16,7
Kereskedő	7	24,1	5	26,3	13	32,2					2	33,3
Szállítás, vendéglátás			1	5,3	3	7,1						
Kézműves	4	13,8	1	5,3	6	14,3	2	20				
Birtokos polgár	2	6,9										
Magánzó											1	16,7
Tisztviselő	1	3,5			3	7,1						
Értelmiségi – művész – építész					3	7,1	1	10				
Egyéb	1	3,5										
Összesen	29	100	19	100	41	100	10	100	4	100	6	100,1

* Házvásárlások nélkül

Az összes hitelezőt tekintve megállapítható, hogy a nemesi hitelezők szilárdan tartották pozíciójukat Pesten, míg a budai piacról az 1830-as évet leszámítva visszavonultak, szem-

ben a katonatisztekkel, akiknek az aránya Pesten jelentéktelenné csökkent, míg Budán több mint kétszeresére nőtt, bár arányuk ekkor sem volt jelentős.¹⁰

A kézműves hitelezők jelentős aránya mindkét városban természetes, hiszen a kihelyezhető tőkével rendelkezők számszerű többségét az iparúzóknak tették ki. Az általuk nyújtott kölcsönök többnyire jelentéktelenebb összegek voltak, ezt mutatja jóval gyengébb jelenlétük a legnagyobb adósok között, ahol már csak néhány jövedelmezőbb szakma egy-egy képviselője található.¹¹ A pesti kézművesek arányának növekedése 1850-re valószínűleg a népszámlálási mutatókönyv pontosabb foglalkozásjelöléseinek tulajdonítható, hiszen a polgárkönyvekben háztulajdonosként szereplő polgárok jelentős része is kézműves lehetett. Míg Pesten 1820-ban és 1850-ben e két csoport a hitelezőknek körülbelül egyharmadát tette ki, addig Budán a két csoport aránya több mint a felére csökkent, ami azon közismert tényre támasztja alá, hogy a pesti iparúzóknak egy része tőkeerősebb volt a budaiaknál. Ellenkező tendencia figyelhető meg a tisztviselő-hitelezők arányának alakulásánál: míg Pesten arányuk jelentősen csökkent, Budán mint a harmadik legnagyobb hitelezőcsoport jelennek meg. A szabadfoglalkozású értelmiségiek, művészek és építészek mindkét város hitelezői piacán jelentősen megerősítették pozíciójukat. A két város eltérő gazdasági szerkezetét tanúsítja, hogy Budán 1850-ben viszonylag számottevő arányban találunk gazdálkodó polgárokat is.

A hitelezők összetételének a többi időmetszettől eltérő alakulása is arra utal, hogy az 1830-as időmetszet a hitelviszonyok tekintetében rendkívülinek tekinthető. Ez évben Pesten főleg kereskedelmi hiteleket tábláztak be, erre utal a kereskedők kimagaslóan nagy aránya, rajtuk kívül még a nemesek játszottak ekkor jelentős hitelezői szerepet. Budán ekkor a nemesek domináltak a hitelkínálatot. Arányukat tekintve a második, harmadik helyre a kézművesek és birtokos polgárok 1810-hez képest csaknem felére csökkent csoportja került, maguk mögé utasítva a kereskedőket, noha 1810-hez képest ezek aránya is majdnem megháromszorozódott.

A 18. század végén az asszonyoknak, különösen az özvegyeknek fontos jövedelemforrást jelentett a rájuk maradt tőke többnyire kis tételekben való óvatos kihelyezése, már ha nem folytatták férjük kereskedését vagy iparát. A női hitelezők – többségükben özvegyasszonyok, de nem kevés a házasságban élő sem – száma és a hitelekből való részesedésük aránya eltérően alakult a két városban. Pesten a hitelezők között arányuk az 1810. évi 14%-ról 28,6%-ra növekszik, és e növekedésben 1830 sem jelent törést. Az asszonyok részesedése a betáblázott hitelekből 1810-ben még csak 16–18% volt, a század közepén viszont már egyötöde tőlük származott. Noha általában kisebb kölcsönöket nyújtottak, de nagy számban, így az egy betáblázásra jutó átlag összeg e hiteleknél valamelyest meghaladta a magánhitelezők által folyósított kölcsönök átlagösszegét. Budán viszont csökken arányuk (32%-ról 24%-ra), e folyamat 1830-ban érte el mélypontját 18%-nál. Az asszonyok egy részénél feltüntették nemesi titulussukat, mások magasabb státuszára a nevük mellett álló „domina” megjelölés utal. 1810-ben és 1830-ban mindkét városban közülük került ki a hitelezők közel egyharmada, 1850-re arányuk Pesten egyötödre, Budán 5%-ra csökkent.

A két város hitelviszonyainak különbségét leginkább az adott évben egyszeri vagy többszöri betáblázás során tízezer forintot vagy azt meghaladó összeget betábláztatók számának és összetételének alakulása tanúsítja. (Névsorukat lásd az Függelék I. és II. táblázatában.)

¹⁰ 1770 és 1790 között a katonatisztek aránya a hitelezők között Pesten még 12%-os volt. Bácskai: *Pénz és áruhitel Pesten*, 163.

¹¹ Pesten 1830-ban egy szűcs, 1850-ben egy-egy tímár, pék, cipész, Budán 1810-ben egy molnár. Ezzel szemben Pesten egy-egy kávéskész mindig van közöttük.

A nemességnek a század elején még domináns szerepe körükben mindkét városban csökkent, Budán azonban sokkal nagyobb mértékben, mint Pesten, azaz a nemesek a pesti hitelpiacot preferálták. A kereskedők szerepe Pesten fokozatosan nőtt, Budán azonban csak 1850-ben jelentek meg a legnagyobb hitelezők között, de ekkor már e számszerűen kis csoport harmadát képviselték. Az 1830-as időmetszetben viszont mindkét városban a legnagyobb hitelezők elsősorban a nemesek/urak és katonatisztek köréből kerültek ki, Budán kizárólag ők képviselik e mindössze négy főből álló csoportot, míg Pesten a kereskedők aránya is jelentős maradt. Pesten (az 1830. év kivételével) a kézművesek megőrizték pozíciójukat a legnagyobb hitelezők között, Budán csak 1810-ben volt jelentősebb szerepük, azután eltűntek a színről, csakúgy, mint a tisztviselők-értelmiségiek 1810-ben még viszonylag nagy csoportja. Ez a csoport Pesten csak 1830-ban hiányzott a nagyobb hiteleket folyósítók sorából, arányuk 1810 és 1850 között csaknem megkétszereződött.

A legnagyobb hitelezőknek nemcsak összetétele különbözött a két városban, hanem figyelemreméltó eltérés mutatkozott azok számában is, akik ilyen kölcsönt nem elaprózva, hanem egy összegben folyósítottak. Budán csak ritkán akadt ilyen hitelező, míg Pesten a legnagyobb hitelt nyújtók kétharmada tartozott közéjük.

A legnagyobb hitelt nyújtók összetételének vizsgálatánál nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy jelentős részük több kis részletben nyújtott tízezer forintos vagy annál nagyobb kölcsönt. Ráadásul nem is feltétlenül az azonos évben adott kölcsönöket tábláztatták be, hanem számos esetben korábbi hiteleiket biztosították a vizsgált évben. Az egy-egy betáblázás során ilyen összegű hitelt nyújtók száma és aránya Pesten a század közepéig folyamatosan csökkent: 1810-ben a nagyhitelezőknek még háromnegyede került ki közülük, 1830-ban már csak kevesebb, mint egyharmada, 1850-pedig mindössze kétötöde. Egyharmaduk státuszát vagy foglalkozását nem lehetett azonosítani, feltehetően azért, mert nem voltak pesti lakosok, hiszen aligha képzelhető el, hogy ilyen vagyonos emberek ne rendelkeztek volna polgárjoggal. Az egyszerű hitelügylet során legalább tízezer forintot folyósítók köre némileg eltért a legnagyobb hitelezők összetételétől: 1810-ben a nemesek és kereskedők száma azonos volt, 1830-ban e csoportot csaknem kétharmados arányban a nemesek és urak dominálták, a kereskedők száma a nemesekének csak egynegyedét tette ki, míg 1850-ben számuk kiegyenlítődött. Budán a legnagyobb hitelezők csoportjának szűkítése nem módosította ilyen mértékben összetételüket: 1810-ben egyértelmű volt a nemesek és urak fölénye, 1830-ban csak egyetlen polgár egyszerű, tízezer forintot meghaladó hitelt táblázták be, 1850-ben pedig a nagykereskedők aránya domináns.

Figyelemreméltó az is, hogy míg a 18. század végén még általános gyakorlat volt, hogy az azonos státuszúak/foglalkozásúak egymást segítették ki kölcsönökkel, a 19. század elején gyakoribbá válik a nemesek polgároknak, kisebb mértékben polgárok nemeseknek nyújtott hitele. (Lásd a Függelék I-II. táblázatát.)

Adósságok, adósok

Az eddigiekben a kínálat, a hitelezők összetételének oldaláról vizsgáltuk a hitelviszonyokat a két városban. A továbbiakban a kérdést a kereslet oldaláról közelítjük meg annak bemutatásával, hogyan alakult az adósok száma és összetétele, kik voltak a felvett kölcsönök nagyságából ítéltetően a leghitelképesebbek, és az adósság megtérülésének milyen esélyei voltak.

Az adósok számának és összetételének alakulását a 6. táblázat mutatja be.

A betáblázások számával összevetve Pesten körülbelül minden második, Budán minden harmadik (1850-ben már majdnem minden második) adós többszöri – esetenként jóval korábban felvett – kölcsönét táblázták be.

Az adósok száma Budán 1810-ben még jelentősen meghaladta a pestiekét, de míg az utóbbi városban számuk a vizsgált korszakban töretlenül nő, Budán 1830-ban erőteljes csökkenés mutatkozik, majd 1850-ben számuk a két városban kiegyenlítődik. Az egy adósra jutó átlagos összeg viszont Pesten – az 1830. évi jelentős csökkenés után – a század elejénél valamivel magasabban alakul, míg Budán 1850-re az 1810. évinek felére csökken. Pesten a legnagyobb hitelt élvezők száma csaknem négyszeresére nő, az általuk élvezett hitel összege jelentős mértékben csökkent, ezzel szemben Budán a nagyobb hiteleket élvezők számának jelentős csökkenése ellenére az egy főre jutó összeg viszonylag stabil maradt. Mégis a pestiek jóval nagyobb hitelképességét jelzi, hogy az ingatlanokra tízezer forintnál nagyobb adósság betáblázásának száma több mint nyolcszorosa volt a budaiakénak.

Figyelemreméltó az adós nők arányának alakulása. Míg Pesten a fél évszázad folyamán a hitelezőnők aránya megkétszereződött, Budán pedig valamelyest csökkent, az adósok között arányuk Pesten nagyjából változatlan maradt, míg Budán jelentősen növekedett. Az általuk nyújtott hitel összege mindkét városban meghaladta a magánhitelezők összessége által folyósított összeget (Budán e tekintetben az 1850-es év jelentett kivételt), a nők által felvett kölcsönök összege Pesten mindvégig az átlag alatt maradt, Budán viszont meghaladta az átlagot.

Nem meglepő, hogy az adósok túlnyomó többségét mindkét városban a kézművesek és birtokos polgárok, háztulajdonosok tették ki, hiszen – míg a hitelezők nem voltak szükség-szerűen a város lakói – a betáblázások a helyi ingatlanokra vagy árukészletekre történtek, tehát a helyi lakosokat érintették. Betáblázásra alkalmas vagyontárgyakat pedig a legnagyobb számban e két csoport birtokolt. Pesten 1810-ben még az adósoknak csaknem háromnegyede, a két további időmetszetben körülbelül a fele került ki közülük, míg Budán a korábbi 85%-os arányuk 1850-re drasztikusan csökkent. Pesten 1810-ben és 1830-ban a harmadik legnagyobb adóscsoport a kereskedőkből állt, 1850-re azonban ez utóbbiak már a második helyet foglalták el, s ekkor őket az értelmiségiek követték. Buda jellegzetes gazdasági-társadalmi fejlődésének eredményei 1850-ben mutatkoznak meg élesen: míg a korábbi két időmetszetben a kézműves, birtokos csoport után a kereskedők álltak a harmadik helyen, a század közepére a második helyet az őstermelők foglalják el, és csak őket követik harmadikként – szinte azonos arányban – a tisztviselők és értelmiségiek, valamint a kereskedők.

6. tábla

AZ ADÓSOK SZÁMA ÉS ÖSSZETÉTELE

	PEST					
	1810		1830		1850	
	száma	%-a	száma	%-a	száma	%-a
Adósok	498		567		734	
Közülük nő	55	11	68	12	90	12,2
Azonosított	243	48,9	332	58,5	533	72,6
Közülük						
Nemes	6	2,5	31	9,3	43	8,1
Katonatiszt	5	2	8	2,4	3	0,6
Egyházi személy			1	0,3	1	0,2

Kereskedő	41	16,9	65	19,6	77	14,4
Zsidó, fogl. nélkül			15	4,5		
Gyáros, nyomdatulajd.	1	0,4	3	0,9	8	1,5
Szállítás, vendéglátás			8	2,4	37	6,9
Kézműves	115	47,4	102	30,7	218	40,9
Birtokos polgár	65	26,8	74	22,4	46	8,6
Magánzó					9	1,7
Tisztviselő	5	2	10	3	23	4,3
Értelmiségi – művész – építész	5	2	14	4,2	53	9,9
Gazdálkodó						
Majoros, vincellér					6	1,1
Napszámos, mosónő					7	1,3
Városi alkalmazott			1	0,3		
Jogi személy					2	0,5
Egyéb						
Összesen	243	100	332	100	533	100
BUDA						
Adósok	557		463		751	
Közülük nő	53	9,5	49	10,6	110	14,6
Azonosított	326	58,6	216	46,4	483	64,4
Közülük						
Nemes	8	2,3	19	8,8	7	1,4
Katonatiszt	1	0,5	4	1,8	5	1
Egyházi személy						
Kereskedő	20	6	19	8,8	50	10,3
Zsidó, fogl. nélkül						
Gyáros, nyomdatulajd.			1	0,5	5	1
Szállítás, vendéglátás			4	1,8	29	6
Kézműves	151	46,2	80	37	177	36,6
Birtokos polgár	127	38,9	69	32	15	3,1
Magánzó					9	2
Tisztviselő	6	1,9	5	2,3	51	10,5
Értelmiségi – művész – építész	12	3,7	6	2,8	17	3,5
Gazdálkodó	1	0,5	8	3,7	21	4,5
Majoros, vincellér					77	16
Napszámos, mosónő						
Városi alkalmazott						
Jogi személy					1	0,2
Egyéb			1	0,5	19	3,9
Összesen	326	100	216	100	483	100

7. tábla

A TÍZEZER FORINTNÁL NAGYOBB ÖSSZEGŰ ADÓSSÁGOT FELHALMAZÓK SZÁMA ÉS ÖSSZETÉTELE*

	PEST					
	1810		1830		1850	
	szám	%	szám	%	szám	%
Legnagyobb adósok (Házvételi összegek nélkül)	39		25		64	
Ebből azonosított	26	67	22	88	59	92,2
Közülük						
Nemes, úr	2	7,7	6	27,3	18	30,5
Katonatiszt					2	3,4
Kereskedő	10	39	11	50	15	25,5
Gyáros, nyomdatul.					2	3,4
Szállítás, vendéglátás	1	3,8	2	9,1	3	5
Kézműves	9	35			6	10,2
Birtokos polgár	4	15	3	13,6	3	5
Tisztviselő						
Értelmiségi – művész – építész					9	15,3
Jogi személy					1	1,7
Összesen	26	100	22	100	59	100
	BUDA					
	1810		1830		1850	
	szám	%	szám	%	szám	%
Legnagyobb adósok (Házvételi összegek nélkül)	29		9		18	
Ebből azonosított	17	58,6	9	100	16	89
Közülük						
Nemes, úr	6	35,3	7	77,8	6	37,6
Katonatiszt						
Kereskedő	3	17,6	2	22,2	1	6,2
Gyáros, nyomdatul.						
Szállítás, vendéglátás						
Kézműves	5	29,4			4	25
Birtokos polgár	2	11,8				
Tisztviselő					3	18,8
Értelmiségi – művész – építész	1	5,9			1	6,2
Jogi személy					1	6,2
Összesen	17	100	9	100	16	100

* Házvásárlások nélkül

Ha az összes adós tekintetében nem mutatkozik – legalábbis 1850-ig – jelentős különbség a két város között, markánsan eltér a leghitelképesebb, a tízezer forint vagy azt meghaladó összegű kölcsönöket élvezők összetétele (lásd a 7. táblázatot), amely egyébként mindkét városban a fél évszázad folyamán módosult. Pesten mindhárom időmetszetben a kereskedők alkották a legnagyobb csoportot, őket 1810-ben arányukban még csekély különbséggel a kézművesek, majd jóval kisebb arányban a birtokos polgárok követték. 1830-ban a kereskedők már a legnagyobb adósok felét tették ki, jelezve, hogy e rendkívüli évben a kereskedelmi hitelek domináltak, őket a nemesek követik, a harmadik csoportot pedig – az előző

időmetszethez képest csökkent arányban – a birtokos polgárok képezik. E sorrend 1850-ben is változatlan marad, de a kereskedők már kevésbé domináns szerepet töltek be, alig haladva meg a nemések arányát, a harmadik helyre – a század elejéhez képest fele arányban – a kézművesek kerültek. Ekkor már a korábbi években a legnagyobb adósok között egyáltalán nem szereplő értelmiségiek is jelentős csoportot alkottak. Budán ezzel szemben mindvégig a nemések alkotják a legnagyobb csoportot, őket a kézművesek követik, kivéve az 1830-as évet, amikor a kereskedők kerültek a második helyre (ez évben más társadalmi/foglalkozási csoportok tagjai meg sem jelentek a legnagyobb adósok között). A század közepén itt a korábban nem szereplő tisztviselők alkották a harmadik legnagyobb csoportot. (A legnagyobb adósok listáját a Függelék III. és IV. táblázata tartalmazza.)

A III. táblázatból leolvasható, hogy a legnagyobb hitelt élvezők többsége a tízezer forintot meghaladó kölcsönt több hitelezőtől, kisebb részletekben nyerte el. Ha megvizsgáljuk azokat, akik ilyen összeget egyszeri ügyletben kapták, vagy többszöri betáblázás esetén legalább egyszer tízezer forintot vagy ezt meghaladó összeget élveztek, egyértelműen kiderül a pestiek jóval nagyobb hitelképessége. 1810-ben és 1830-ban az összes nagy összegű adósságot összegyűjtők fele, 1850-ben több mint 47%-a tartozott közéjük. A csoport összetételében a többi nagy adóssághoz képest jelentős elmozdulás nem tapasztalható, figyelemreméltó azonban, hogy a század közepére körükben a nemések aránya messze, de még az értelmiségieké is valamelyest meghaladja a kereskedőkét. Budán viszont a viszonylag csekélyebb számú, tízezer forintnál több hitelt élvezők között növekedett a leghitelképesebbek aránya, összetételük annyiban módosult, hogy 1850-ben ezeknek csaknem kétharmadát (60%-át) a kereskedők adták.

Az adósságok megtérülése

Úgy tűnik, hogy a gondosabb és a kölcsönöket egyre gyorsabban követő betáblázás csak kis mértékben csökkentette a hitelek megtérülésének kockázatát. A fél évszázad tendenciája nem követhető teljességgel, mivel Pesten 1850-ben, Budán pedig 1810-ben nem tartották nyilván a kitáblázás tényét. Az ismert években a kitáblázás, illetve annak időpontja a következőképpen alakult:

8. táblázat
A KITÁBLÁZÁSOK IDŐPONTJA

Kitáblázás ideje	Pest		Buda	
	1810	1830	1830	1850
%				
Azonos év	7,2	11,7	6	21,2
1 éven belül	14,2	10,2	11,9	31,4
2–5 év	27	32,6	31,6	45,4
6–10 év	17,8	29,6	28,9	2
10–19 év	13,7	14,9	17,6	
20 évnél több	17,1	1	4	
Ismeretlen	3			
	100	100	100	100
Kitáblázatlan	39	49	29	50

Mindkét városban a folyósított hitelek csaknem a fele nem térült meg, az eltérő időmet-szetekben a vissza nem fizetett kölcsönök aránya növekvő tendenciát mutat. Azok között, akik kielégítették hitelezőjüket, a törlesztési hajlandóság valamelyest javult: nőtt a hitelfel-vétel évében, illetve az azt követő évben történő visszafizetés, és mindkét városban nőtt az öt éven belül visszafizetett hitelek aránya. Pesten ez 1810 és 1830 között 48,4%-ról 54,5%-ra nőtt, Budán a pestiével csaknem azonos 1830. évi 49,5%-os arány 1850-ben már 98%-ra emelkedett, nem elképzelhetetlen, hogy ez a tendencia érvényesülhetett Pesten is. Azonban nem dönthető el, hogy az öt évet meghaladó visszafizetés esetén a kitáblázás hiánya a rossz nyilvántartásnak vagy a meg nem térülésnek tulajdonítható.

VERA BÁCSKAI

Credit Conditions in Pest and Buda in the First Half of the 19th-century

The paper discusses the changes that took place in the credit business of the two cities in the first half of the 19th-century. It examines not only the size of the capital in the credit market but also the proportion of traditional credit (provided by municipal offices and churches) and those provided by private individuals as well as the changes that, in the 1840s, followed the emergence of banks and savings banks in the towns. It describes the social composition of private individuals, both lenders and borrowers, and gives loan repayment statistics. The primary sources for the research were the so called intabulation (or mortgage) records from the years 1810, 1830 and 1850.

In the discussed period, the number of private lenders decreased and the proportion of loans provided by legal entities grew in both towns. In Pest, this was mainly attributable to the appearance of bank loans. In both towns, the percentage of the nobility decreased while that of the merchants increased among those lenders who provided larger amount of loans, in excess of 10,000 forints. It's noteworthy that whereas previously it had been a general practice that persons of the same social status/occupation helped out each other, in the first half of the 19th-century loans given by the nobility to the middle class and, in a lesser extent, by the middle class to the nobility became more common.

Intabulation that followed the credit provision ever more rapidly did decrease credit risks to a certain degree. However, though the number of repayments within 5 years increased, about the half of the provided credits were not secured by mortgage.

FÜGGELÉK

I. táblázat
LEGNAGYOBB HITELEZŐK PESTEN

Hitelező neve	eset	CM	adós rangja/foglalkozása
1810			
Batthyány Antal gróf	5	68 917	nagykereskedő
Sztáray Antal gróf	1	62 100	mészáros
Redl Ferenc polgár*	19	56 784	vegyes
Riskovics József kereskedő	4	55 000	kereskedő
Aebly Testvérek kereskedőcég	1	30 000	polgár
Reichel Ferenc	5	26 645	kereskedő
Riesz Gertrudis	1	24 000	gróf
Csejtey István úr (Komárom)	1	23 058	polgár
Pasqualati bécsi kereskedő	1	22 517	bőrkereskedő
Seidl Ignác szűcs	7	22 000	vegyes
Aczél István consiliarius	1	20 000	polgár
Melczér Mihály úr Komárom	1	20 000	ismeretlen fogl. polgár
Mittermayer Balázs	1	20 000	ismeretlen fogl. polgár
Szupszky István	1	20 000	ismeretlen fogl. polgár
Ürményi István nemes	1	20 000	nemes tímármester
Angelaky Demeter kereskedő	1	18 000	bécsi kereskedő
Stahrenberg grófnő	2	17 000	kávés és pék
Schöpf Sámuel kereskedő	3	17 000	nagykereskedő
Lepora Sándor kereskedő	1	16 955	kereskedő
Hackel János	1	15 000	kereskedő?
Mayerhoffer Anna	2	15 000	Polgár
Schumann Bertalan	1	15 000	ismeretlen fogl. polgár
Sauer Áron zsidó (ker?)	1	14 000	zsidó kereskedő
Müller Dániel	1	13 400	ismeretlen fogl. polgár
Pruzsinszky András városi tisztv.	1	12 000	ismeretlen fogl. polgár
Tóth Imre	1	12 000	mészáros
Redlich György posztós özv.	2	11 000	vegyes
Eötvös Károly gróf	1	10 300	ism. hajadon
Pufka Konstantin kereskedő	1	10 261	bécsi kereskedő
Házvételi szerződések			
Bobics Imre polgár		50 000	csizmadia
Küfner János		41 000	polgár
Györky Pál úr		40 000	kereskedő
Haló Mihály özvegye		40 000	kereskedő
Neymayer Miklós		39 000	kereskedő
Mayerné, von		38 000	erszénykészítő

Muslay Imre kamarás		34 000	kereskedő
Tóth Barbara. Von		24 000	gombkötő
Hülf Éva katonatiszt özvegye		20 000	ismeretlen fogl. polgár
Clementis János úr, polgár		15 000	cipész
Müller József molnár		15 000	polgár
Rauscher Ferenc (Dunakeszi)		13 600	domina
Redlich György posztós özv.		13 000	polgár
Tóth András polgár		11 000	szíjgyártó
Párnitzky Mihály consiliarius		10 000	kereskedő
1830			
Jüttner Károly úr szűcs	6	82 000	kereskedő
Aebly Frigyes id. kereskedő**	3	61 000	kereskedő
Dogály János úr	1	56 767	nemes
Marczibányi Lajos nemes	1	40 000	kávéfőző
Berényi Miklós gróf	1	32 000	nemes
Haltzel János kávé	1	29 000	kereskedő
Weisz János úr	1	28 124	rokon
Esztergomi káptalan	1	24 000	nemes
Fleschlné Laimel Anna domina	2	24 000	nemes
de Wrede György katonatiszt	2	21 000	nemes, katonatiszt
Aebly Rudolfné kereskedő fel.**	1	20 000	férj
Ádler Dávid kereskedő	2	15 440	ismeretlen
Tsudy Bertalan nemes	1	14 500	nemes
Winkler Ferenc fiai kereskedő	2	14 028	nemes, katonatiszt
Tonner Helén	2	13 523	kereskedő
Vachler Bernát úr	1	13 500	nemes
Aebly Frigyes ifj. kereskedő	1	13 000	apa
Szentiványi Márkus úr	1	12 200	nemes
Glasz Mátyás	2	12 100	polgár
Beckers József gróf	2	12 000	nemes
Meiszner Julia de Lövenberg kisasszony	2	10 000	nemes, katonatiszt
1850			
Podmaniczky Károlyné nemes özvegye	2	50 000	úr
Ullmann Móric nagykereskedő**	1	50 000	nemes
Sándor Móric gróf	2	42 000	gyáros, kereskedő
Reichel Erzsébet kereskedő özvegye	10	39 557	polgár + ismeretlenek
Stopsitzné v. Schafer Mária katonatiszt fel.	1	31 000	ügyvéd, nemes
Kopátsy József cs.kir tanácsos	4	28 400	2 nemes, 1 iparos, 1 ism.
Herzl Izsák örök. Kereskedő(?)	5	28 000	kereskedő, kézműves
Vieregg Károly gróf	1	20 000	nemes
Kratz Józsefné tímár felesége	1	18 579	férj
Wotzasik Mayer kereskedő	4	18 500	építészek
Ehn Tamás kereskedő	1	18 000	kávé

Wodianer és fia nagykereskedő	2	17 000	kávés, nemes
Jurkovits Mátvás örök.	2	16 400	arisztokraták
Erny Mihály vaskereskedő	2	16 000	tímár, vendéglős
Feszl Ferenc építész	1	15 608	nemes
Lackenberger testv nagykereskedő	1	13 800	ismeretlen
Tarczalovits Antal nemes ügyvéd**	4	13 709	iparosok, polgárok
Pfeiffer Ferdinándné pék özvegye	1	13 600	építész
Cohn Hermann örökösei, kereskedő	2	13 000	kereskedő, ismeretlen
Kéler von, Sándor nemes	2	13 000	városi tisztviselő, kereskedő
Schlehta Ignác szappanfőző	4	12 200	iparosok, ismeretlen
Günther Ferenc	1	12 000	polgár
Kövéer Jánosné	1	12 000	férj, hozomány
Mészner von, István nemes	2	12 000	polgár
Singerné Baumgartner Johanna	1	12 000	nemes
Várady István udvari tancsos	2	12 000	nemes
Mandl örökösök	2	11 000	kereskedő
Okolicsányi János	1	11 000	patikus
Kafka János vendéglős	5	10 600	kereskedő, iparos, ügyvéd
Keiner József kávésjog tulajdonos	2	10 000	ismeretlen
Kléger v. Magda özv nemes	8	10 000	iparosok, ismeretlen
Purmann Jakab cipész	1	10 000	rokon varga
Schaefer von, János nemes	1	10 000	nemes
Schöneigner v. Amália nemes	1	10 000	nemes
Házvételi szerződések			
Krajcsovics János kereskedő	2	60 000	kereskedő
Házvételi szerződések			
Motz György ecetfőző	1	40 000	kávés
Schvindler Ignác polgár	1	39 500	nagykereskedő
Lövy Gyula Baruch kereskedő	1	33 000	kereskedő
Buday József mészáros özvegye	1	26 400	cipész
Post Mihály hentes	1	25 000	kereskedő
Sebastiany Frigyes kereskedő, nemes	1	24 000	ismeretlen
Stancsics Péter	1	23 800	szatócs
Malviex C.J.bankár	1	22 500	temesvári polgár
Kadelburger Illés kereskedő	1	20 000	sörfőző, nemes
Herczog M.L. kereskedő	1	19 000	szappanfőző
Kehrer Teréz	1	15 000	nevelőintézet tulajdonos
Babó Gábor polgár	1	14 000	hentes
Fetz András szabó	2	12 600	zsidó pálinka, liszt árus
Bayer György polgár	1	12 000	modellkészítő
Orczy György báró	1	12 000	ismeretlen

* Budán is a legnagyobb hitelezőkhöz tartozott.

** A legnagyobb adósok között is szerepel.

II. táblázat
LEGNAGYOBB HITELEZŐK BUDÁN

Hitelező neve	eset	CM	Adós foglalkozása, rangja
1810			
Vöbel József	4	48 872	úr
Redl Ferenc*	2	48 484	ismeretlen
Kiszely Pál úr	1	37 500	ism. rangú asszony
Jámborffy Ferenc	2	32 000	görög kereskedő
Nádasdy Mihály gróf	9	32 000	vegyes
Schmidt Antal úr	3	31 800	vegyes
Zolner János	5	30 600	vegyes
Gyóry Teréz grófnő	2	26 000	nemesek
Haner Anna	1	23 800	polgár
Gyórfy András úr	1	23 000	polgár
Meindl János molnár	2	21 000	görög kereskedő
Gausz András	2	15 500	polgár
Mák József csizmadia	4	14 800	polgár
Kuzmanovits Katalin	2	14 336	polgár
Prietto N. orvos	5	14 100	vegyes
Spanning Anna	2	14 000	polgár
Tirnauer N.	1	13 850	nemes
Czirák Antal gróf	1	12 000	polgár
Foris Anna domina	2	11 650	görög kereskedő
Hocheder János	1	11 035	kereskedő
Seifferth György	1	11 000	ismeretlen
1830			
Stankovits Ignác polgár	3	52 975	iparos, katonatiszt, kereskedő
Vimmer báró	8	21 690	nemes özvegy
Antal András úr	3	18 127	úr
Szirányi József úr	3	10 380	iparos és kereskedő
1850			
Wodianer és fiai nagykereskedő	2	32 676	főleg Gyáralapító Társaságnak
Sina György báró, bankár	4	25 100	görög kereskedő
Kadelburger Illés nagykereskedő	1	20 000	nemes sörfőző
Tunkl Adolf báró katonatiszt	2	18 000	cautio
Lenkey Achar úr	3	17 300	rokon
Fealhaen Miklós magánzó	1	10 000	biztosíték
Monassterly Izdenczy Mária bárónő	1	10 000	nemes

* Pesten is a legnagyobb hitelezők között található.

III. táblázat
LEGNAGYOBB ADÓSOK PESTEN

1810			
Adós neve, státusza/foglalkozás	Eset	Összeg CM	Hitelező, vagy hitel célja
Schveritz József bőrkereskedő	5	99 788	74 000 ház, többi váltó
Rupp Lipót mészáros	4	94 240	
Barna István csizmadia	7	76 900	50 000 ház, többi kereskedő
Alexits Konstantin kereskedő	4	55 000	kereskedő
Hübl Ferenc	15	52 084	polgár
Sztupiczky Márton	6	47 158	vegyes
Mády István csizmadia	14	35 700	vegyes
Mandl Salamon nagykereskedő	16	35 700	vegyes
Kemnitzner Károly nemes, tímár	4	32 311	nemes + alapítvány
Paur József kereskedő	3	26 695	hivatalok
Liedl Mátyás kereskedő	1	26 645	ismeretlen
Domonkos Lukács	2	26 593	20 000 ház,
Höldwein Antal asztalos	10	26 500	nemesek, hivatalok
Krausz Károly	2	26 500	nemes
Batthyány József gróf	1	24 000	katonatiszt
Picsovics György polgár	1	20 000	nemes, állatvásárlás
Standner Mihály	1	20 000	polgár
Batsovszky János	4	18 100	nemes
Raly Johann bécsi kereskedő	1	18 000	kereskedő
Baranyai Barbara (nemes?)	3	17 459	kereskedő
Lechner Ferenc kávéfőző	1	17 000	nemes
Gyon Chlevia	1	16 955	kereskedő
Csolák András	2	15 000	kereskedő
Horeczky Mózes	1	15 000	kereskedő
Pfeiffer József polgár	1	15 000	polgár
Rupp Ádám pék	2	15 000	nemes, hivatal
Liptsey György	2	14 000	polgár
Kőhegyi Antal	1	13 750	hivatalok
Kadelburger Mihály	3	13 205	zsidók
Eckhardt Mátyás puskaműves	2	12 080	ismeretlen
Angelaky Demeter kereskedő*	1	10 000	kereskedő
Buretti József polgár (kereskedő?)	1	10 000	kereskedő
HÁZVÉTELEK			
Papakosza János kereskedő	2	48 000	ház és szőlő
Saager Antal	1	41 000	
Joanovits Mihály kereskedő	1	40 000	
Kaeszt Lipót gombkötő	1	24 000	
Flandorfer József cipész	1	15 000	
Obermayer Lőrinc polgár	1	15 000	
1830			
Picklmayer Lipót hajós	2	76 590	Sóhivatal, cautio
Grün Jakab & Deutsch kereskedő	17	66 440	kereskedő
Aebly Rudolf kereskedő*	5	63 500	kereskedő, nemes
Ürményi Miksa nemes	1	60 000	egyház

Aebly-Jeny & tsa bécsi kereskedő	5	59 500	vegyes
Dogály Konstantin*	5	56 767	kereskedő, polgár
Brudern József báró	3	52 200	nemes
Mayerffy Ferenc Xavér nemes polgár	3	48 500	vegyes
Deron Antal kereskedő özv	3	41 950	kézműves
Geiger Jakab kávé	1	40 000	nemes
Sebastiani József kereskedő	1	29 000	kávé
Weys Adolf örökösei, polgár	1	28 124	rokon
Marczibányi Márton nemes	2	24 000	nemes
Orczy Lőrinc báró	2	20 000	nemes, katonatiszt
Most János kereskedő	4	19 924	hivatal, polgár
Ullmann Mór János kereskedő*	2	18 100	kereskedő
Neumayer Károly	5	15 400	nemes, hivatal
Dessewfy Sámuel gróf	2	15 100	nemes, hivatal
Schmalwasser és tsa kereskedő	12	14 911	nemes, polgár
Steinbach János polgár	1	13 964	nemes
Grünhut Mózes kereskedő	4	13 145	kereskedő
Reichel Ferenc*	2	12 100	polgár
Schopper János György kereskedő	1	12 000	polgár
Nenadovits Demeter	9	10 300	kereskedő, polgár
Eckstein Ferenc polgár (orvos?)	1	10 000	orvos
1850			
Pesti Cukorgyár	17	289 528	harmincadhivatal
Ürményi Ferenc gróf arisztokrata	4	135 000	nemes, kincstár, bank
Burgmann Károly kereskedő	1	100 000	Pesti Ker. Bank
Széchenyi István gróf	1	100 000	Pesti Ker. Bank
Tarcalovits Antal ügyvéd	9	76 050	főleg polgárok, nemes is
Szapáry Józsefné grófnő	1	68 380	kincstár
Kövér János úr	2	63 000	nemes + feleség
Jálics Ferenc borkereskedő	1	60 000	Pesti Ker. Bank
Robitsek József nagykereskedő	1	60 000	Pesti Ker. Bank
Oszvald Márton kereskedő	1	50 000	Pesti Ker. Bank
Halbauer János kereskedő	1	40 000	Pesti Ker. Bank
Csekonits János, Schossberger nemes és kereskedő	1	39 820	Magyarcséknyai kertész közs.
Porszász Antal sertéskereskedő	1	28 750	házipénztár
Pfeffer Ignác polgár	3	28 000	gyámhivatal, polgár
Planer Antal rézműves	2	28 000	egyházi, örökös
Székrenyessy József ügyvéd	2	28 000	Buda Irgalmasok + ügyvéd
Almásy Alajos gróf	1	27 391	kalocsai főkáptalan
Almásy Ignác gróf	1	27 391	kalocsai főkáptalan
Kratz József tímár	4	26 112	polgárok
Hoesslin Tódor von nemes	1	24 000	gyámhivatal
Raics Katalin kereskedő felesége	2	24 000	Budai Takarékpénztár
Szupp József ügyvéd	5	22 040	nemes, polg. ker.
Marczibányi Livius von nemes*	4	21200	nemesek, telekhiv.
Karczag Benjamin kalapgyáros	1	21000	nemes
Lutzenbacher testv. kereskedő	1	21000	arisztokrata

Landerer & Heckenast nyomdatulajd.	3	21000	kincstár, hivatalok
Czigler Antal von nemes	3	20 000	nemesek, nemes ker.
Fretska Sándor kereskedő	2	20 000	nemes, keresk. örökös
Rósa Lajos nemes (?)	1	20 000	arisztokrata
Zitterbarth Mátyás építész	2	20 000	kereskedő
Murgács János kávésjog bérlő	1	18 000	kereskedők
Szilágyi Sándor von nemes	4	18 000	polgárok
Vigyázó Antal nemes (?)	1	18 000	Pesti Takarékpénztár
Fabinyi Vilmos katonatiszt	3	17 400	Fabinyi család
Zier Keresztély polgár	4	17 400	polgárok
Purman József varga	3	16 000	iparosok
Rózsa Zsigmondné özv	2	16 000	gyám, hivatal, ism.
Westermayer József	1	16 000	tömeg
Grossy Gyula	2	15 800	nagykereskedő
Kaisersheimb Ferenc von, nemes	3	15 700	ip, bank, katonatiszt
Splényi Henrik báró	1	15 614	építész
Czirák Antal gróf	1	15 400	nemesek
Bartl János kávé	1	15 000	nagykereskedő
Krajcsovits János kereskedő	3	14 700	nemesek, tömeg
Török Frigyes kereskedő	1	14 000	nemes
Vigyázó Sándor nemes	3	13 879	katonatiszt, nemes, tömeg
Lichtl Károly műkereskedő	3	13 690	kereskedők
Diescher János építész	1	13 600	pék özv.
Abeles Illés kereskedő	4	13 000	tömegek, kereskedő
Mihalek Ferenc vendéglős	3	13 000	bank, kereskedők
Szentgyörgyi Horváth J. kamarás	3	12 700	nemes, kereskedő
Engelmayer György katonatiszt	1	12 000	katonatiszt feleség
Jung Józsefné polgár özvegye	1	12 000	katonatiszt
Náko Kálmán gróf	1	12 000	polgár?
Teleki József gróf	2	12 000	nemes
Blaske Rozália	2	11 000	ny. katonatiszt
Most Viktória + J. A. kereskedő	2	11 000	
Pitsch József szabó	3	11 000	polgárok, nemes
Nagykörös város	2	10 800	tanító, polgár
Szendeffy János ügyvéd	2	10 600	hivatal
Román Julia nemes	1	10 471	nemes
Balsovits Péter cukrász	2	10 000	tömegek
Bene Ferenc orvos	1	10 000	állam,
Jordán Alajos tímár	1	10 000	vaskereskedő
Vürzler Vilmos gyógyszerész	1	10 000	
HÁZVÉTELEK			
Kincstári Dohánygyár		88 000	
Kasselik Ferenc építész		60 050	
Schlesinger Lipót kereskedő		60 000	
Spitzer Gerzson kereskedő		60 000	
Czompó Jánosné von nemes		50 000	Ulmann ház
Wodianer Sámuel nagykereskedő		48 000	ház értéke 89 700 Ft
Huszár Jakab kávéfőző		45 600	

Nádossy István kereskedő		40 000	
Muráthy Szilárd polgár		39 500	
Oppenheim testvérek kereskedő		33 000	
Ebenführer Mátyás kereskedő		26 400	
Schwartz Lipót		25 000	
Haj Ignác		24 000	
Hirsch Ignác szatócs		23 800	
Hazay Márk temesvári polgár		22 500	
Mayerffy Károly sörfőző		20 000	
Rotter Antal szappanfőző		19 000	és 20 arany
Baumann Joachim terménykereskedő		16 000	
Biederman B. testvérek kereskedő		15 000	
Brandl Antal hentes		14 000	
Lówy Móric pálinka és lisztárus		12 600	
Vogel János modellkészítő		12 000	
Wandl János		12 000	

*A legnagyobb hitelezők között is szerepel.

IV. táblázat
LEGNAGYOBB ADÓSOK BUDÁN

Adós neve, státusza, foglalkozása	Eset	Összeg CM	Hitelező vagy hitel célja
1810			
Brunszvick család, nemes	2	80 000	Ludovika, Nemz. Múz. Alap.
Stahelberg Jozefa grófnő	2	80 000	Alapok
Hübel Ferenc	2	48 484	polgár
Kubinyi Klára özv. domina	3	46 500	úr
Antal András úr, szabó	2	44 349	polgár
Falk Ferenc József	2	40 000	nemes, Tűzipéztár
Valter Lőrinc ács	3	35 000	nemes, Tűzipéztár
Csapkay Demeter görög (ker.?)	2	32 000	nemes
Vippenhammer Jakab polgár	5	31 250	hivatal
Pavlanovits Jakab kereskedő	8	25 671	hivatal
Höhn Antal	3	24 000	vegyes
Beliczay János	1	23 000	nemes
Nida Miklós polgár	11	22 354	polgárok
Schönoha János	3	22 130	Tűzipéztár
Pauer József vaskereskedő	4	20 610	Hivatal és vegyes
Spies János üveges	1	20 000	kézműves
Zagler Márkus	3	20 000	Tűzipéztár
Csekő Teréz domina	6	18 200	vegyes
Vetser Antal	3	17 000	Tűzipéztár
Krámer József orvos, nemes	2	16 000	nemes
Habenbancz András pék	4	15 500	vegyes
Gamel Ferenc és István	2	14 000	Tűzipéztár
Szokolay István nemes	1	13 850	polgár
Kalmárfy Ignác nemes	1	12 000	kincstár, cautio
Nemes József csizmadia	1	11 000	polgár
Stankovics Mihály	5	10 800	Tűz- és Árvapéztár

Breyer György	1	10 600	úr
Deumayer Filibald	1	10 600	polgár
Stanzel József	1	10 600	polgár
1830			
Mayerffy Ferenc úr	1	44 510	Kincstár
Székely József úr	1	26 675	ismeretlen
Kalmárfy Katalin özv. nemes?	8	21 691	nemes
Szarka József úr	1	20 626	polgár
Pargfrieder József úr	1	18 337	Kincstár
Hems Alexia bárónő	1	17 594	hivatal
Majthényi Imre úr	1	16 592	Alapítvány
Persauter testvérek kereskedők?	1	12 000	Alapítvány
Spitzer Jakab	2	10 380	úr
1850			
Berger Lajos terménykereskedő	3	37 011	4000 db arany+cautio
Mayerffyné, Hegedűs Antónia nemes serfőző özv.	9	34 472	nemes és hivatal
Derra Anasztáz nemes, Pest	6	26 075	Sinától és Vodianertől
Cullmann Fülöp tanácsnok, Pest	3	24 000	házassági cautio
Szvirákné, Trexler Kláa	1	21 000	hivatal
Mayerfy Károly, sörfőző nemes	1	20 000	Kadelburgtól
Spielman Péter lakatos	3	18 983	házassági cautio
Lenkey Marianna	3	17 300	rokontól
Kovatsists József cipész	3	13 200	hivatal
Planer Antal rézműves	1	12 800	évi haszonbér
Vagner József patikus	5	11 560	hivatal és alapok
Hems Ferenc báró	6	11 400	polgár
Veidinger Alajos városi aljegyző	5	10 830	hivatal
Fajta József szabó	2	10 800	kézműves és hivatal
Göp József	7	10 575	polgár
Borsody András nemes, v. p.	1	10 000	nemestől
Csolits bárónők	2	10 000	katonatiszt és kincstár
Delhaesz Miklós	1	10 000	rokontól

V. táblázat

TÍZEZER VAGY ANNÁL TÖBB FORINT EGYSZERI HITELT ÉLVEZŐK PESTEN

Adós neve	foglalkozása, státusza
1810	
Rupp Lipót	mészáros
Alexits Konstantin	kereskedő
Liedl Mátyás	kereskedő
Krausz Károly	
Batthyányi József	gróf
Popovics György	polgár
Standner Mihály	polgár
Raly Johann	bécsi kereskedő
Lechner Ferenc	kávéfőző
Gyon Chlevia	kereskedő ?

Horeczky Mózes	kereskedő ?
Pfeiffer József	polgár
Liptsey György	
Kőhegyi Antal	
Angelaky Demeter	kereskedő
Buretti József	polgár, kereskedő ?
1830	
Picklmayer Lipót	hajós
Aebly Rudolf	kereskedő
Ürményi Miksa	nemes
Aebly & Jeny	bécsi kereskedő
Dogály Konstantin	kereskedő
Brudern József	báró
Mayerffy Ferenc	nemes, polgár
Deron Antalné	kereskedő özvegye
Geiger Jakab	kávés
Sebastiani József	kereskedő
Weys Adolf örökösei	polgár
Marczibányi Márton	nemes
Orczy Lőrinc	báró
Steinbach János	polgár
Schopper János Gy.	kereskedő
Eckstein Ferenc	orvos
1850*	
Pesti Cukorgyár	egyesület
Szapáry Józsefné	grófnő
Kövér János	úr
Csekonits János és Schossberger	nemes és kereskedő
Porszász Antal	sertéskereskedő
Planer Antal	réz műíves
Szekerényessy József	ügyvéd
Almássy Alajos	gróf
Almássy Ignác	gróf
Hoesslin Tódor, von	nemes
Raics Katalin	kereskedő felesége
Karczag Benjámin	kalapgyáros
Lutzenbacher Testvérek	kereskedő
Rósa Lajos	nemes?
Zitterbarth Mátyás	építész
Murgács János	kávésjog bérlő
Vigyázó Antal	nemes?
Westermayer József	
Splényi Henrik	báró
Czirák Antal	gróf
Bartl János	kávésjog bérlő
Török Frigyes	kereskedő
Diescher János	építész
Engelmayer György	katonatiszt

Jung Józsefné	polgár özvegye
Nákó Kálmány	gróf
Román Júlia	nemes
Bene Ferenc	orvos
Jordán Alajos	tímár
Vürzler Vilmos	gyógyszerész

* A Pesti Kereskedelmi Bank alapítására tett felajánlások nélkül

VI. táblázat

TÍZEZER VAGY ANNÁL TÖBB FORINT EGYSZERI HITELT ÉLVEZŐK BUDÁN

Adós neve	Foglalkozása, státusza
1810	
Brunszvick család	nemes
Stahelber Jozefa	grófnő
Hübel Ferenc	
Kubinyi Klára özv.	domina
Antal András úr	szabó
Falk Ferenc József	
Valter Lőrinc	ács
Csapkaty Demeter	görög kereskedő
Beliczay János	
Spies János	üveges
Szokolay István	nemes
Kalmárffy Ignác	nemes
Nemes József	csizmadia
Breyer György	
Deumayer Filibald	
Stanczel József	
1830	
Mayerffy Ferenc	úr
Székely József	úr
Szarka József	úr
Pargfrieder József	úr
Hems Alexia	bárónő
Majthényi Imre	úr
Persauter testvérek	kereskedő
1850	
Berger Lajos	terménykereskedő
Szvirákné, Trexler Klára	
Mayerffy Károly	nemes, sörfőző
Planer Antal	rézműves
Borsody András	nemes, választott polgár
Delhaesz Miklós	

VII. tábla
HITELEZŐK ÉS ADÓSOK MEGOSZLÁSA PESTEN 1820-BAN*

	HITELEZŐK		ADÓSOK	
	szám	%	szám	%
Összes	572		584	
Ebből nő	84	14,6	49	8
Azonosított	195	34	269	46
Ebből				
Nemes	6	3,1	7	2,6
Katonatiszt	11	5,6	2	0,7
Egyházi személy	5	2,6		
Kereskedő	68	34,9	67	25
zsidó (fogl.nélkül)			5	1,9
Gyáros, nyomdatulajdonos	3	1,5	2	0,7
Szállítás, vendéglátás	3	1,5	6	2,2
Kézműves	48	24,6	108	40,1
Birtokos polgár	26	13,3	60	22,3
Értelmiségi-tisztviselő.	25	12,8	11	4,1

* 925 betáblázás, 2 930 149 CM